

REKREASYONEL TURİZM ÖRNEĞİNDE ERZURUM PALANDÖKEN DAĞININ ÖNEMİ

Hasan YILMAZ (1)

M. Bülent ÖZKAN (2)

ÖZET : *Günümüzde pek çok ülke doğayı, doğal ve kültürel varlıkları korumak, geliştirmek ve bunlardan yararlanmak için büyük çaba içindedirler. İnsanlar bir yandan çevrenin doğal ve kültürel değerlerini korumak ve geliştirmek için uğraşırken, öte yandan bunlardan rekreasyonel turizm yönünden yararlanma olanaklarını araştırmaktadır. Rekreasyonel eylemler, insana özgür ve doğa ile daha fazla beraber olma şansını vermektedir. Turizm yönünden ise; özellikle doğal kaynakları dış turizme büyük ölçüde olanak sağlayan, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için turizm alanında yapılacak olumlu çalışmalar, bu ülkelerin ekonomisine büyük oranda katkıda bulunmaktadır. Ayrıca ilgi gören turistik merkezler çevresindeki aşırı yağılma ve bunların neden olduğu tahripleri önlemede, kı ve dağ turizmi önemli bir alternatif çözüm oluşturmaktadır. Erzurum Palandöken dağının diğer kayak merkezlerine göre azı avantajları bulunmasına rağmen, bu potansiyelini; alt yapı, tesis, ulaşım yetersizliği ve en önemlisi tanıtımın iyi yapılamamasından dolayı iyi kullanamamaktadır. Mevcut potansiyel iyice analiz edilip, günümüzde ve gelecekteki rekreasyon ihtiyaçları tespit edilerek, merkezin yurt içi ve yurt dışı rekreasyonel turizme açılabilmesi yönündeki çalışmalara bir an önce başlanmalıdır.*

GİRİŞ

Toplum nüfusunun az ve bugünkü anlamda çevre sorunlarının sözkonusu olmadığı sanayi öncesi dönemlerde zaten minimum düzeyde olan rekreasyon ihtiyaçları kolayca karşılanmıştır. Günümüzün nüfusu fazla olan büyük ve endüstrileşmiş kentlerinde, rahat yaşama, çalışma ve rekreasyon amacına imkan sağlayan uygun bir mekan bulmak giderek azalmaktadır. Her geçen gün nüfusun ve kentleşmenin giderek artması, çevre planlaması yönünden olduğu kadar, insanların rekreasyona ulaştırılması bakımından da üzerinde durulması gereken bir sorun olarak

(1) Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum.

(2) Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir.

önem kazanmıştır (Özkan, 1968). Özellikle endüstrileşme, kentleşme ve nüfus artışına paralel olarak fiziksel çevremizde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak açık (yeşil) alanlar gün geçtikçe azalmakta, kentler doğadan bütünüyle koparak, insan yaşayıcı için özellikle biyolojik anlamda yetersiz bir çevre durumuna gelmektedir (Bayraktar, 1975).

Çağımızın tüm olumsuz yaşam koşulları altında bireylerin rekreasyon (serbest zamanlarda yapılan aktif ve pasif eylemler) ihtiyaçları hızla artmaktadır. Bu gün gelişmiş toplumlarda bu kavram son derece yaygın bir kelime ve günlük yaşamın vazgeçilmez parçası haline gelmiş bir davranış, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır.

İnsan, yaşamını olumsuz yönde etkileyen sorunlarla dolu çevrenin biç değişse kısa sürelerde uzaklaşarak, özellikle doğal ya da peyzajlara yönelmeye başlamıştır. Ayrıca, endüstrileşme sonucu ortaya çıkan bazı imkanlar ulaşım ve araçlarının gelişimi, eğitimi ve kültür düzeyinin artması, çalışma sürelerinin kısalması, moda alışkanlıklarının değişmesiyle özgür doğa içinde kalma istekleri bu hareketi desteklemiştir (Özkan, 1987).

1. Kış Sporlarının Rekreasyonel Turizmdeki Önemi

Sanayileşme ve kentleşme sürecinin başlaması ile birlikte çalışan insanların tatil yapma ve dinlenme ihtiyaçları giderek artmış, tüketim gücü artan insanlar sanayi toplumunun yorucu, sağlıksız yaşama ve dinlenme koşullarının hüküm sürdüğü deniz kıyılarına, dağlık ve ormanlık yörelere yönelmişlerdir (Ülker, 1987). Dinlenme ve sağlıklı kalmak için yaz mevsimlerinde yer değiştirme olayları başlamış, bu eğilimler kış mevsimi boyunca da devam etmiştir. Dinlenme ve tatil geçirme amaçlı bu yer değiştirme olayları zamanla doğa araştırmaları, geziler, yürüme, tırmanma ve kış sporları gibi sportif amaçlı hareketleri de bünyesine almıştır. Bu hareket günümüzde yaygın olarak yapılan birbirine bağımlı olarak gelişen ve birçok ülke ekonomisinde önemli rol oynayan dağ turizmi ve kış sporlarının gelişmesine neden olmuştur.

Dağ turizmi (dinlenme, spor) gelişimi iki temel nedene dayanmaktadır. Bunlardan birincisi; insanların sanayi ve kent toplum yaşamının sıkıcı ve yorucu ortamından geçici olarak dağlık yörelerin yaz-kış mevsimi boyunca sahip oldukları, sağlıklı yaşama ortamından yararlanma istekleri, ikincisi ise bu alanlarda spor yapmaya (kayak, tırmanma vs) yöneliktir (Ülker, 1987).

Günümüzde kış sporları merkezleri birçok ülke ekonomisine katkıda bulunan bir turizm sektörüdür. Bu alanlarda düzenlenen yarışmalar ile gerek sporcu, gerekse izleyiciler bakımından yoğun turist çekilmekte ve basit istasyonlardan kişilik kazandı-

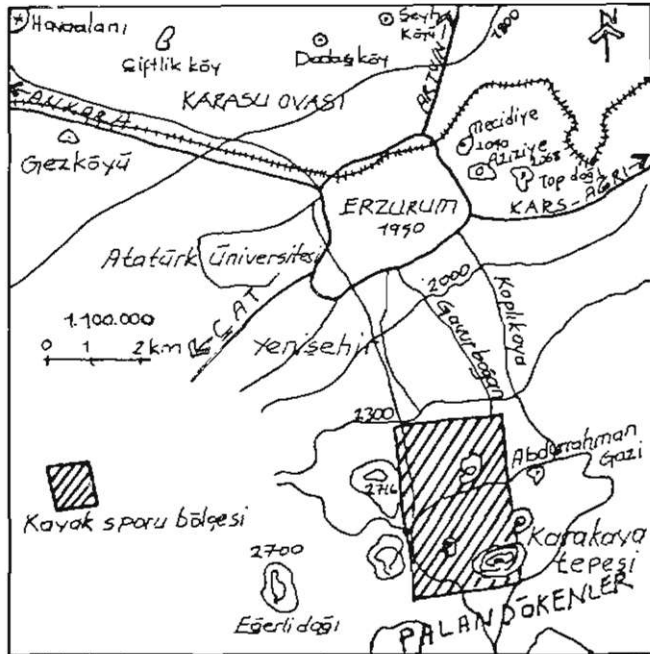
rılmış istasyonlara, yöresel kullanımlardan uluslararası kullanıma geçilmeye çalışılmaktadır. Turizmin ülke ekonomisine katkısının yanında pekçok ülkede uygun bir plan ve organizasyonla doğa korumacılığında da önemi büyüktür. Turist potansiyeli doğa koruma alanlarının belirlenmesinde geçerli bir kriterdir. Turistlerin farklı düzeydeki ilgileri (spor, yaban hayatı, avcılık, tarihsel sitler, gösterişli manzaralar, deniz, göller vs.) ülkelerin kendilerine özgü niteliklerinin korunmasını zorunlu kılmaktadır (MacKinnon, 196).

2. Palandöken Dağının Genel Rekreasyonel Özellikleri

Yaklaşık 3124 m yükseklikte bulunan Palandöken dağları Erzurum ovasının güneyinde yer alan dağ dizisinin en yükseğidir (Şekil 1). Alan, Erzurum kent merkezine yaklaşık 5.5 km uzaklıkta olup, sahip olduğu muhteşem görüntüsü ile kentin sembolü durumundadır.

2.1. Palandöken Dağının Morfolojik Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesinin Kuzey kesimi, bölgenin tüm doğal karakterlerine bağlı olarak morfolojik özellikleri yönünden etkileyici bir yapıya sahiptir. Palandöken dağı görkemli yapısı, dinamik etkisi ile yörenin en güzel formunu

Şekil 1. Palandöken Dağının Lokasyonu (Doğanay, 1987).

oluşturur. Yerleşme yerine fon oluşturan silüet görünüşü, yazın bitki, kışı ise karla kaplanması ve karların erimesiyle oluşan açıklıklar peyzaja canlılık veren güzellikler olarak ortaya çıkmaktadır (Alptekin, 1977). Yaz aylarında karın tamamen kaybolması ile sırasıyla yeşil, sarı ve bozsarı renkler adğ peyzajını bütünüler. Sonbaharda ilkbaharın aksine kar örtüsü doruklardan başlayarak konik ve ovaya paralel şekilde aşağı doğru büyünemiş, kışın habercisi olarak dağa hareketlilik kazandırır. Bütün mevsimler boyunca havanın bulutluluk derecesi ve güneşin gün içinde aldığı renk ve yaptığı gölge oyunları peyzajı yaşatan öğelerdendir.

2.2. Palandöken Dağının İklim Özellikleri

Kış mevsimini bölgede, uzun ve sert geçmekte, buna paralel olarak yaz ayları kısa ve sıcak olmaktadır. Erzurum'da kışın ortalama -25°C olan sıcaklık zaman zaman -30°C 'nin üzerine çıkmaktadır. Palandöken'de karın yer de kalma süresi 3100 m'yi bulan kayma pistleri başlangıç noktalarında, 150-175 güne çıkabilmektedir. DPT tarafından 1991'de yapılan araştırmada; Palandöken'de Kasım'dan Nisan sonuna kadar 2200 m'de ortalama kar kalınlığının 95 cm olduğu belirlenmiştir. Aynı araştırmada, alanın kuzey pistlerinde Haziran ayının ortalarına kadar kayak yapılabileceği tespit edilmiştir.

2.3. Palandöken Dağının Doğa Bitki Örtüsü

Doğa Anadolu Bölgesinin Kuzey kesimlerinin büyük bir kısmı step alanları içine alır. Dağın orman alt sınırının 1900-2000 m olmasına karşın bu alanlarda orman görmek mümkün değildir. Ormanlı örtüsü zayıf olan ormanlar, tahriplerden (yakacak ve kereste olarak kullanılması, aşırı otlama vs) sonra yerlerini dikenli ve küçük yapraklı çalılara bırakmıştır (Tanrıverdi, 1973). Sadece dağın kuzey kesimlerinde *Crateagus*, *Cotoneaster*, *Rosa* gibi çalılarla, *Pinus siluestris* ve *Betula verrucosa* kalıntılarına rastlamak mümkündür.

Palandöken dağında Nisan ayının ilk haftasında geophytler, sonra ephemerler çiçek açıp, Ağustos başlarına kadar çok değişik doğal peyzajlar oluşturlar. İlkbaharda doğal çayrlar, tek ve çok yıllık çiçeklerle renk ve yüzey yönünden bir renk harmonisi oluşturlar. *Thymus*, *Campanula*, *Allium*, *Coronilla*, *Muscari*, *Chrysanthemum*, *İris*, *Festuga*, *Medicago*, *Poa* gibi bitkilerin değişik zamanlardaki renkleriyle adeta bir halıyı andırırlar (Alptekin, 1977). Ağustos sonlarına doğru step, boz bir renk olarak değişik peyzajlar yavaş yavaş yerini monotonluğa bırakır. Bundan sonra görülen yeşillikler, kar sularının beslemeye devam ettiği çayrlar ve derin köklü step bitkilerinden; *Astragalus*, *Acantholimon*, *Verbascum*, *Euphorbia*, *Crataegus*,

Cotoneaster, *Rosa*, *Rumex* ve *Tamarix* 'lerdir. Orman Bölge Müdürlüğü ve Finlandiya işbirliği ile dağın yeniden ağaçlandırılması çalışmalarının başlanması alanın geleceği için sevindirici bir gelişmedir.

2.4. Palandöken Dağının Rekreatiyonel Potansiyeli

Erzurum'da kış mevsimi içinde hava kirliliğinin artması halkı olumsuz yönde etkilemekte ve serbest zaman bulanlar dağın temiz havasından yararlanmayı esas olarak adğa değişik amaçlar için gitmektedirler. Bir kısmı spor yapmak, spor yapanları seyretmek, telesije binmek, piknik yapmak, bir kısmı da sadece merak etikleri için dağa rekreatiyonel amaçlarla çıkmaktadırlar. Palandöken dağının en yoğun kullanımı Kasımdan Nisan sonuna kadar olan kış aylarında ve özellikle haftasonu tatillerinde olmaktadır. Yılda birkaç kez yapılan kayak yarışmalarının dışında alan çoğunlukla rekreatiyonel amaçlar için kullanılır.

Dağda 2 telesij hatı mevcut olup, çift hat uzunluğu 6.5 km'dir. Toplam 47.0 ha olan kayak alanında en uzun pist 1244 m'dir. Suni kar yapımı sınırlı olan alanda, 1 adet pist bakım aracı mevcuttur. Ortalama eğimin % 35, kar kalitesinin iyi, çıkış olasılığının düşük olduğu merkezde, gece kazağı, eğlence ve alış-veriş imkanı bulunmamaktadır. Özel ve kamuya ait toplam 265 yatak kapasiteli konaklama tesisleri ihtiyacı karşılamaktan uzaktır.

Palandöken rekreatiyon merkezinde 1985-1986'da 42.404 olan ziyaretçi sayısı, hergeçen gün artarak, 1989-1990 sezonunda toplam 108.500 kişiye ulaşmıştır. Bu sayının bilet almayıp araçlarıyla merkeze çıkanlarda dikkate aldığımızda daha fazla olduğu açıktır. Gelen turistlerin % 70'nin Erzurum'dan, geri kalanların ise İstanbul, Ankara, Trabzon, Bolu, Bursa ve diğer illerimizden geldiği tespit edilmiştir (DPT, 1991). Gelen ziyaretçilerin % 35'i kayak yapmak, diğerlerinin ise; kayak yapanlar ve Erzurum'u seyretmek, telesije binmek, piknik yapmak ve meraz gibi nedenlerden dolayı olduğu belirlenmiştir. Bölgeye yönelik yararlanmalar yaş dilimleri açısından gözden geçirilirse, çocuklardan yaşlılara kadar hemen her yaşta kişilerin sezon içinde buraya uğradıkları dikkanı çekmektedir.

Palandöken, Türkiye'de halen en ilgi çekici ve en zorlu yarışmaları (challenging) yapılabildiği bir alan olup, Hınıs Boğazı, ülkenin her yerinden gelen orta-usta arası kayakçılara kayak imkanı vermektedir. Ayrıca alan, Alp Disiplini Milli Takım çalışmalarının burada yapılmasının yanında, bölge içi ve bölgelerarası sportif karşılaşmalarda konaklama ve kamp merkezi durumundadır. Bölgede bulunan tesis bahçelerinden sınırlı da olsa yaz aylarında yöre halkı yararlanma şansını bulabilmektedir. Fakat bu alanlar mevcut ve gelecekteki rekreatiyon ihtiyacını karşıla-

Tablo 1. Türkiye'de Alın Ana Kayak Merkezini Karşılaşurmalı Analizi (DPT, 1991).

Kriterler	Bursa Uludağ	Bolu Kartalkaya	Kosta Ilgaz	Kayseri Erciyes	Erzurum Palandöken	Kars Sarıkamış
Kayakçı-Beceri	Acemi-orta	Acemi	Acemi-orta	Acemi-orta	Orta-ileri	Orta
Telesiej Taşıma Kap. (kişi/saat)	8470	4750	999	1905	1100	750
Arazi Tipi	% 25 A.hat üstü % 75 A. hat. alt	% 100 açık pist	% 100 açık hatu altında	% 100 Açık pist	% 100 Açık pist	% 100 Açık pist
Kot Farkı (m)	500	300	145	509	916	227
Kayak Alanı Büyük. (ha)	1043	44.6	12.3	32.8	47.0	20.0
Kayakçı Kapas. (Rahat Taş. Kap.)	2950	1900	255	805	600	280
Ort. Kar Kalın. (cm)	912	250	90	27	95	116
Güneşli Günler (Ort. Yü. gün/ay)	% 16	% 22	% 7	% 13	% 14	% 18
Karlı Günler (Ort. Yüz.gün/ay)	% 19	% 94	% 10	% 14	% 28	% 99
Hava Alanı Uzak. Konaklama (Yat.Say.)	İstanbul 255	Ankara 174	Ankara 143	Kayseri 8	Erzurum 6	Kars 55
Kültürel Faal. Diğer Eğlen. İmkanları	Jimnastik, Yüzme, paten, Sanna	Yüzme Oyun odası	TV Salonu	TV Salonu	TV Salonu	TV Salonu
Tarihi Yerler	Bursa'da haman, cami vc tarihi hamam	Bolu'da tarihi yerler	Kastamonu' da tarihi yerler	Kayseri'de tarihi yerler	Erzurum'da cami, kale, tar. yerler Anıtlar	Kars'da tarihi yer Anıtlar
Özel Etkinlikler	Disko, Restorant, Helikopter, kayak	Disko, Restorant	-	-	Milli Takım Kampı	-

maktan çok uzaktır.

Palandöken dağı ülkemizde bulunan diğer 5 kayak merkezi ile karşılaştırıldığında, Tablo 1'de görüldüğü üzere diğer merkezlere göre bazı avantajları (havaalanına yakınlık, alan büyüklüğü, pist uzunluğu, kayak süresi vs) bulunmaktadır. Bu potansiyelin, yöre halkının ihtiyaçları da dikkate alınarak değerlendirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kış aylarında yöre halkının rekreasyon ihtiyacına cevap verecek kapasitede bulunan Palandöken dağında planlama eksikliğinden dolayı, mevcut potansiyel değerlendirilememekte ve zaten sayısı az olan tesislerden yoğun talepten dolayı yeterince yararlanılamamaktadır. Ayrıca Türkiye'de kayak sporuna katılım yüzdesinin % 0.5'in altında olması (Kanada'da sadece Alp disiplini % 20), bu merkezlerin kullanımını etkilemektedir. Uluslararası turizm simgesinin deniz ve kum olması, ulaşım sorunu (direkt uçuş eksikliği, hava meydanlarının büyüklüğü vs.) ve tesis eksikliği mevcut kış turizmi potansiyelimizi azaltmaktadır.

F.I.S. (Uluslararası Kayak Federasyonu) Avrupa'daki kayak merkezlerinde 13 faktörü (ulaşım, ucuzluk, eğlence, alışveriş vs.) ele alarak her bir faktöre 3 üzerinden puan vermiştir. Buna göre ; Uludağ 22, palandöken 17, Kartalkaya 16, Sarıkamış 14, Erciyes ve Ilgaz 13 puan alırken, Avusturya'daki Mayrhofen ve Kitzbuhel 36'şar, İsviçre'deki Davos ve Fransa'daki Chaeonix 33, Yugoslavya'daki kobla 27, Zatrnik 24 puan toplamıştır (DPT, 1991). Erzurum Palandöken kayak merkezlerinin (Hınıs boğazı, Gez ve Konaklı) gelişmesi için öncelikle bu spor Türkiye genelinde geliştirilmeli ve sevdirilmelidir. Türkiye genelinde oluşturulacak kayak veri tabanı, devletten belirli bir bütçenin ayrılması ve tanıtımın iyi yapılmasıyla bu sporun daha da gelişip turizme katkıda bulunacağı ortadadır. 992 yılında Türk-Amerikan ve Kanada işbirliği ile Palandöken dağının yeniden projelendirilmesi çalışmalarına başlanması sevindirici olmakla beraber bir an önce uygulamaya geçilmelidir.

Palandökenin gelişip, öncelikle yöre halkının daha sonra tüm bölgenin rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılaması için geleceğe dönük planlar yapılmalıdır. Bunun için öncelikle yöre halkının isteklerini de göz önüne alarak mevcut sorunlar belirlenmelidir. Bunun için,

- Kayak merkezlerinde aktif ve pasif rekreasyona imkan verecek eğlence, alış-veriş merkezleri, lokanta, seyir terasları oluşturulmalıdır.

- Kayak merkezine yakın bir yerde, rekreasyonel alt ve üst tesislerle donatılmış

tatil köyü oluşturulması, gerek yurt için gerekse yurt dışı tanıtımının iyi yapılmasıyla da merkezi çok cazip bir hale getirebilir.

- Uluslararası talep atılımı ve bu bağlamda Avrupa ile mukayese edilebilir bir merkez oluşturulmalıdır.

- Direkt uçuş sağlanması, pist standardı edilmesiyle F.I.S.'le işbirliğine gidilerek milli takım yarışmaları ve etkinlikleri düzenlenmelidir.

- Alanın ışıklandırılarak gece kayağı, yaz aylarında çim kayağı, dağ turları ve konferanslar bölgenin tanıtımı ve gelişmesine hız kazandıracaktır. Bu yönde atılmış bir adımın gerçekleşmesi ile hem yörenin rekreasyon ihtiyaçları karşılanacak hem de bölge ve ülke turizmi gelişecektir.

KAYNAKLAR

- Alptekin, İ.V., 1977. Doğu Anadolu Bölgesi Kuzey Kesiminin Kış Sporları Yönünden Rekreasyon Potansiyeli ile Rekreasyonel Sisteme İlişkin İlkelerin Saptanması. Atatürk Üni. Ziraat Fak. Bahçe Bitkileri Kürsüsü (Doçentlik Tezi), Erzurum.
- Bayraktar, A., 1975. Ege Kıyılarında Bazı Tatil Köylerinde Peyzaj ve Rekreasyon Planlaması Etüdü ile Turizmin Gelişmesinde Bu Bakımdan Önemli Esasların Tespiti. E.Ü. Ziraat Fak. Yay. 249, İzmir.
- Doğanay, H., 1987. Erzurum'da Kayak Sporları Turizmi ve Başlıca Sorunları. Türkiye Kalkınma Bankası. Turizm Yıllığı, 37-48.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1991. Piyasa Etüdü ve Kayak Merkezlerinin Karşılaştırılmalı Analizi. Delcon International Corporation and Temel Müh. A.Ş. Nisan, 1991, Ankara.
- McKinnon, K.S., 1986. Managing Protected Areas in the Tropics. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources and the United Nations Environment Programme Gland, Switzerland.
- Özkan, M.B., 1987. Türk Turizminin Önemli Kaynağı Deniz ve Kıyılarına İlişkin Sorunlar. Türkiye Kalkınma Bankası, Turizm Yıllığı, 76-86.
- Öztaş, Y., 1968. Ankara Şehri ve Çevresi Yeşil Saha Sisteminin Peyzaj Mimarisi Prensipleri Yönünden Etüd ve Tayini. A.Ü. Ziraat Fak. Yay. 344, Ankara.
- Tanrıverdi, F., 1979. Erzurum Şehrinin Gelişmesinde Peyzaj Mimarisi Bakımından Göz Önüne Alınması Lazım Gelen Problemler. Atatürk Üni. Yay. 149, Erzurum.
- Ülker, İ., 1987. Dünyada ve Türkiye'de Dağ Turizmi. Türkiye Kalkınma Bankası. Turizm Yıllığı, 140-156.